

quid cum Maximianensibus egerint vestri Afri in Africa, nisi Litteris meis velles respondere, non quæreris?

XXXIX. Illud vero quod dixi: « Neque si aliquorum in nostra communione defunctorum traditio probaretur, quæ a nobis improbatur et displicet, nos ex aliqua parte macularet: » quam ridicule « putasti ridiculum et minus conveniens prudentiæ meæ¹. » Proinde jam cupio nosse quomodo id refellerit prudentia tua. An quia dicis te non videre quomodo a nobis improbetur, vel quatenus displiceat, quod nunquam cognito errore damnavimus, in eorum schismate positi? » Vide potius, quam breviter ad ista respondeam. Ego in Ecclesia sum, cujus membra sunt illæ omnes Ecclesiæ, quas ex laboribus Apostolorum natas atque firmatas simul in Litteris canonicis novimus: earum communionem, quantum me adjuvat Dominus, sive in Africa, sive ubicumque non deseram. In hac communione si fuerunt quos nescio traditores, cum eos demonstraveris, et carne et corde mortuos detestabor; nequaquam tamen a vivis in ejusdem Ecclesiæ sancta unitate manentibus, propter mortuos alienabor. Neque enim ipsi hanc Ecclesiam condiderunt; sed in ea, si boni frumentum, si autem mali palea fuerunt. Vos autem quos tam manifestæ Ecclesiæ zizania, vel palea maculare non posset, quæ causa fuit vestræ divisionis, nisi appetitus sacrilegi schismatis? « Si tibi, inquis, displicet, improba, fuge et relinque Ecclesiam traditorum. Noli errantium majorum tuorum sequi vestigia. » Ad hoc respondeo: Si nec illi fuerunt traditores, majores mei sunt: si fuerunt, quod ego non sum, non sunt majores mei. Ecclesiam teneo plenam tritico et palea. Non dico, si alios qui suam sarcinam portant, sed si me ipsum in ea mihi ostenderes traditorem, ubi mihi licet in melius commutari, non mihi opus

¹ Vide lib. I contra Petilian. cap. 17.

est inde separari. Si quos tales in sacramentorum ejus communione cognovero, verbo et disciplina Domini emendo quos possum, tolero quos emendare non possum. Fugio paleam, ne hoc sim: non aream, ne nihil sim.

XL. Proinde noli frustra in hanc sententiam ventilari. Magis enim me admonet, quomodo id agam, præceptum Apostolicum quod ipse posuisti: « Ne communices peccatis » alienis, te ipsum castum serva¹. » Nam ut ostenderet quemadmodum quisque non communicaret peccatis alienis; ad hoc addidit, « Te ipsum castum serva. » Non enim qui se castum servat, communicat peccatis alienis: quamvis non eorum peccata, sed illa quæ ad iudicium sibi sumunt, Dei sacramenta communicet cum eis, a quibus se castum servando fecit alienum. Alioquin etiam Cyprianus², quod absit, peccatis raptorum et fœneratorum collegarum communicabat, cum quibus tamen in communione divinatorum sacramentorum manebat, de quibus dicit: « Episcopi plurimi, quos et ornamento esse oportebat cæteris et exemplo, divina procuratione neglecta, procuratores rerum sæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas provincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ nundinas aucupari: esurientibus in Ecclesia fratribus habere argentum largiter velle; fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus fœnus augere. » Numquid talium ille communicabat peccatis? Numquid eorum sectam sequebatur? Et tamen cum eis in eorundem sacramentorum communione persistebat: quia illa sacramenta non ipsi instituerant moribus suis, sed ad pœnam sibi valere faciebant moribus malis.

XLI. Quid est autem quod dicis, cum ex persona mea tibi proposuisses, quod ego nunquam divinum tradiderim Testamentum? Adjungis enim: « Sed ille qui tradidit,

¹ I Tim. v, 22. — ² Epist. seu Sermo de Lapsis.

te creavit. Deinde contextis quæ tibi bene sonare videbantur : « Fonte deducitur rivus, et caput membra sequuntur. Sano capite omne sanum est corpus, et si quid in hoc morbi vel vitii est, omnia membra debilitat. Originem suam respicit, quidquid in stirpe processit. » Et post hæc quasi in extremo concludis : « Non potest innocens esse, qui sectam non sequitur innocentis. » In his omnibus verbis tuis Creatorem meum, caput meum, non fecisti nisi traditorem; quem quidem accusare tantum, non convincere potuisti. Ego autem nec ejus innocentiam mihi creatricem, vel fontem caputve constituo: sed tu ad illud redis, in quo Petilianus erravit, ne cujusque in sanctificatione baptismatis Christus sit origo caputque nascentis: et non vis venire in maledictum, de quo scriptum est: « Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine²: » cum te aliunde non involvas, ne cum resilieris, in aliud recidas.

XLII. Sed et testimonio me admones de Scripturis, quid tibi adhuc ad ista respondeam. Dicis enim: « Propter hoc scriptum esse: « In legalibus patrum vestrorum ne ambuletis². » Nec advertis dictum esse Judæis, ut mala facta patrum suorum non imitarentur, non ut ab illo Dei populo scinderetur. Si ergo licuit regi David, Samueli, Isaïæ, Jeremiæ, Zachariæ, cæterisque sanctis ac Prophetis Dei inter contemptores Legis Dei mandata servare, atque in illos ipsos mandati transgressores multa digna et vera verba jaculari, patrum quoque illa peccata quibus sub Moyse ita offenderunt Deum, ut nemo eorum dignus esset terram promissionis intrare, non imitari, non sectari, sed detestari ac fugere, et illos qui ea committerent, similitudine talium patrum increpare, nec tamen sibi alterum populum quasi purgatum et liquatum separatione sacrilega

¹ Jerem. xvii, 5. — ² Ezech. xx, 18.

constituere: quomodo nobis non liceat nec facta, nescio quorum, quæ magis objicitis quam probatis imitari; nec tamen ab ea quæ in universo mundo, sicut Apostolus dicit: « Fructificat et crescit, sancta Ecclesia separari¹? » Numquid aliqua sacramenta instituerunt traditores, in quibus baptizarer? Numquid aliquos libros de facienda vel imitanda traditione posteris condiderunt, et eorum tenemus sequimurque doctrinam? Quod si fecissent, nec sibi communicare paterentur, nisi eos qui illa legerent, approbarent; ipsi ab Ecclesiæ se unitate dividerent: in quorum divisione me si videres, tunc me dicere deberes esse in Ecclesia traditorum. Quod si sua pessima de facienda traditione præcepta conscriberent, nec tamen extra Ecclesiam sua propria congregatione atque communione colligerentur; zizania propterea computarentur, quorum causa frumenta non recte desererentur.

XLIII. Ecce dico iterum, quæ me ulterius vetas dicere: « Arguis apud me eos, quos jam olim defunctos mea cognitio non judicavit. » Dicis tu contra²: « Licet tibi et hodie judicare, et judicium non tantum de vivis, sed etiam de mortuis haberi potest. Licet enim sit mortuus qui peccavit, nunquam illud moritur quod admisit. » Quid si cum viveret se correxit, Deumque placavit? Nonne mortuum et deletum est quod amisit? sicut Felicianus et Prætextatus Maximiani ordinatores, data sicut dicis dilatione, se tanto scelere correverunt. Mirum est autem, si propria peccata non obsunt hominibus qui ea facta correxerint, et aliis obsunt qui ea omnino non fecerint: quod si de nobis agitur, adde, qui nec facta cognoverint. « Sed dicis licere mihi etiam hodie judicare, quia judicium non tantum de vivis, sed etiam de mortuis fieri potest. » Ecce volo judicare, sed vos causam ipsam non vultis agere; imovero

¹ Coloss. 1, 6. — ² Vide lib. 1 contra Petilian. cap. 17.

tunc actam, tunc etiam sine dubio terminatam, nobis demonstrantibus, non vultis agnoscere. Sed faciamus vos potius habere quod docere possitis: quos nondum docuistis, quare jam rebaptizandos esse contenditis, quandoquidem a traditoribus quos ignoraverant baptizatos, nec cum docueritis baptizare debeatis; sicut eos qui nescientes ab adulteris baptizati sunt, et illis proditis atque convictis non baptizatis?

XLIV. Hoc forte dicas, Sed de Cæciliano jam iudicatum est. Respondetur tibi, Jam iudicatum erat et de Primiano a centum episcopis vestris, quibus eum iniquissimum Maximianus persuaserat, antequam Bagaiense concilium faceretis. Sed in primo iudicio damnatus est absens, in secundo absolutus est præsens. Si post primum quos baptizavit rebaptizari non possunt, quanto potius post secundum? Ita et Cæcilianus primo apud Carthaginem iudicio Secundi Tigsawani damnatus est absens, secundo iudicio Miltiadis Romani absolutus est præsens adhuc: nos de illo certos esse non vultis, saltem dubitare permittite; vincit enim vos non solum qui Cæcilianum scit innocentem, verum etiam qui nescit nocentem. Vos autem utrosque rebaptizandos esse censeatis, et qui dicunt, Novimus, et qui dicunt, Non novimus, qualis fuerit Cæcilianus. Non sunt baptizandi quos baptizavit Primianus post primum iudicium quo damnatus est absens, et baptizandi sunt quos baptizavit Cæcilianus post secundum iudicium quo absolutus est præsens? Illum damnatum damnare non licuit: de isto absoluto saltem liceat dubitare. Cujus crimina etiamsi certa nobis essent, in Ecclesia constitutos, quam Spiritus sanctus velut aream cum palea prænuntiavit, nequaquam nos aliena peccata non imitata maculent. Et tamen etiam si nobis incerta esse dicuntur, non solum rei

constituimur, verum etiam baptizandi iudicamur. Ita-ne agitis? Siccine cuncta pervertitis? Tantum-ne revera vobis licere arbitramini, ut quod vultis sit sanctum, quod vultis immundum? Cohibete vos, non proficiatis in malis, ne pereatis a bonis.

XLV. Nam illud quod dixi: « Quod si de persecutionibus agis, cito respondeo; si aliquid inique passi estis, non pertinere ad eos qui talia quamvis improbe facientes, pro pace tamen unitatis laudabiliter tolerant¹, » quam fallaciter refellere voluisti, prorsus non cogitans litteras tuas sani capitis habituras esse lectorem. Ita enim respondes, quasi ego dixerim, persecutionem vobis pro pace unitatis fieri debere. Quod illo quidem loco non dixi: sed dixi, si aliquid inique passi estis, non pertinere ad eos a quibus laudabiliter pro unitatis pace tolerantur, quia talia in vos quamvis improbe faciunt. Quod cum apertissime dictum sit, saltem expositum attendant quos fallere voluisti. Neque enim te, quod tam apertum est, non intellexisse arbitror: sed brevitate sententiæ meæ facile putasti posse in caliginem mitti, ubi quodlibet aliud diceres, ei respondisse videreris. Cur autem dixerim malos communionis nostræ, hoc est, areæ Dominicæ paleam; cum in vos inique agunt, a bonis nostris laudabiliter pro pace tolerari, quid opus est ut ipse ostendam, ipse defendam, cum pro me beatus Cyprianus apertissime et candidissime dicat, etiam cum cernuntur in Ecclesia mali, non propter eos Ecclesiam deserendam: hoc est, quod dixi², eos pro unitatis pace tolerandos. Neque enim vos amplius quam nos persequuntur, qui vos inique persequentes dant vobis ad decipiendos imperitos, licet falsam similitudinem gloriæ, nobis autem vulnus grande tristitiæ.

¹ Vide lib. I contra Petilan. cap. 18 — ² In Epist. ad Maximum. Vide supra, cap. 31.

XLVI. Deinde commemorans etiam nescio quos mortuos, quos a nostris dicis occisos, tanquam in campo facundiae tuae positus latissime exaggeras locum, in quo vobis videmini similes martyrum; cum quotidie vestrorum incredibilia patiamur facta Clericorum, et Circumcellionum, multo pejora quam quorumlibet latronum atque praedonum. Namque horrendis armati cujusque generis telis, terribiliter vagando, non dico ecclesiasticam, sed ipsam humanam quietem pacemque perturbant; nocturnis aggressionibus clericorum catholicorum invasas domos nudas atque inanes derelinquunt: ipsos etiam raptos et fustibus tunsos, ferroque concisos, semivivos abjiciunt. Insuper novo et ante hac inaudito sceleris genere, oculis eorum calcem aceto permixto infundentes et inferientes, quos evellere compendio poterant, excruciare amplius eligunt quam citius excacare. Nam primo tantum calce ad hoc facinus utebantur, sed posteaquam illos quibus hoc facerant, cito salutem reparasse didicerunt, acetum addiderunt.

XLVII. Omitto ante quanta commiserunt, quibus eadem leges adversus errorem vestrum constitui coegerunt, magis christiana mansuetudine temperatas, quam in tam magna scelera vi congrui vigoris exertas. Episcopus catholicus a Thubursicubure Servus nomine, cum invasum a vestris locum repeteret, et utriusque partis procuratores proconsulare praestolarentur examen, repente sibi in oppido memorato vestris armatis irruentibus vix vivus aufugit. A quibus pater ejus presbyter, aetate ac moribus gravis, ea caede qua vehementer afflictus est, post dies paucos excessit e vita. Maximianus episcopus catholicus Bagaiensis, dicta inter partes judiciaria sententia, basilicam fundi Calvinensis evicerat, quam vestri illicite aliquando usurpaverant: hanc cum jure perspicuo retineret,

in ea ipsa sub altari quo confugerat, eodem supra se fracto, ejusque lignis aliisque fustibus, ferro etiam crudeliter caesus, totum illum locum sanguine opplevit. Acceperat autem et grande vulnus in inguine, unde cruore largius effluente, continuo moreretur, nisi major eorum crudelitas per occultam Dei misericordiam profuisset. Nam eum membris ex ea parte nudatis semivivus insuper pronusque traheretur, exundantes venas latenter pulvis obstruit. Inde nostrorum manibus cum ferretur, rursus illis irruentibus violenter extortus est, graviusque multatus, et de excelsa turri noctu praecipitatus subter cinere stercoris molliter jacebat exceptus, sensu amisso vix extremum spiritum tenens. Ibi eum transiens quidam pauper invenit, cum ventris exonerandi causa ad eum divertisset locum. Agnovit autem, cum pavidus suam conjugem accersit, quam procul verecundia dimoverat lucernam ferentem. Tunc eum ambo pervexerunt domum, vel miserando, vel aliquid etiam lucelli sperando, cum sive vivus sive mortuus, collectus tamen nostris ostenderetur? Quid plura? Mirabili curatione sanatus est, vivit, plures in ejus corpore cicatrices quam membra numerantur. Hunc ad transmarinas terras occisum a vestris, fama nuntiaverat, et ejus facinoris immanitas, gravisque indignitas, quaquaversum audiri potuit, dolore horrendo cuncta commoverat. Quo posteaquam ipse secutus est, recentissimae cicatrices ejus famae illud mendacium defenderunt: nam quem tunc inspicientes vix crederent vivum, non temere illa jactasse videbatur occisum. Hic cum invenisset collegam Thubursicensem, quem paulo ante commemoravi, et alios nonnullos similia vel non multo inferiora perpeccos, nec eis ad propria reverendi ulla facultas patere videretur; et quia Circumcellionum vestrorum nobilis furor horrendum praebens vestris

clericis satellitium usquequaque odiosissime innotuit; ingens in vos conflavit invidia, atque inde factum est, ut et præteritæ omnes contra vos leges excitarentur, et istæ¹ conderentur novæ. Quarum tamen universarum severitas, si vestrorum inordinatæ ac sine ulla lege grassanti sævitie comparetur, mira lenitas appellanda est. His enim magis tanta potestate accepta mansuetudo catholica commendatur, quam hæretica immanitas plectitur: imo vero in nos, cædes, rapinas, incendia, cæcitates, excogitando, minando, exercendo, audacius et insanius debacchatur.

LXVIII. Hæc enim ego commemorare volui, per quæ factum est², ut his nostris temporibus adversus vos ista imperialia statuta ferrentur, imo adversus errorem vestrum. Nam quid tam, si sapiatis, prodesse probabis? Cæterum omnia quæ vel anteriorum litteris didici, vel ipse cognovi, sæva facta vestrorum, quibus ab initio divisionis vestræ usque ad hoc tempus Ecclesiam catholicam persecuti sunt, si velim retexere, quæ lingua, quis stylus, quantum tempus otiumque sufficiat?

XLIX. De Optato cum agerem, tuque hoc magis excusare voluisses, quam purgare, dixisti « reos hinc vestros esse non posse, quod eos ad vindicandum nemo pertulerit. » Tot protestationes nostrorum de furiosissimis vestrorum violentiis archiva publica citius impleverunt, quam ullam apud vos vindictam illa facta meruerunt. Sed forte et hic dicatur, protestationes quidem depositas, sed ad ipsos vindicanda nulla perlata. Audi ergo quædam, quæ ipse sum expertus. Cum receptorum a vestris Maximianensium quos damnaverant causam cognovissemus, et eam quaquaversum poteramus ferventi diffamare instantia; illi rebus tam recentibus et tanta manifestatione clarentibus, quid respondere possent non inventes, solito

¹ Leges Honorii. — ² Confer Epist. clxxxv, cap. vii, n. 26.

crebrius et audacius Circumcellionum violentiis turbisque furentibus nos a prædicanda catholica veritate, suaque fallacia convincenda, deterrere coeperunt. Et quia multi erroris eorum laqueis implicati, cum quibus ut inde liberarentur agebamus, respondebant nobis, hoc nos cum episcopis suis agere debere, collationemque nostram se vehementer optare, ubi possent videre quibus asserentibus superaret veritas falsitatem, in Carthaginensi totius Africae concilio nobis placuit, ut adhibita etiam publicorum testificatione gestorum, quo possemus eis qui hoc flagitabant probare, desiderio eorum nos minime defuisse, vestri pacifice convenirentur episcopi, quisque ab eo nostrum qui eodem loco in quo ille consisteret; ut per collationem nostram errore sublato, christiana et fraterna societate, unitate, charitate, pace frueremur: id intuentes, quia si hoc fieri vellent, adjuvante misericordia Dei facillime poterat, quidquid in causa nostra esset, agnoscere; si autem recusarent saltem diffidentia eorum non frustra illis, qui hoc a nobis poposcerant, appareret. Factum est, conventi sunt, recusarunt: quibus verbis, quo dolo, maledictione, amaritudine plenis, nunc longum est demonstrare.

L. Interea Crispinus Calamensis vester episcopus, a Possidio collega meo in eadem civitate apud acta conventus, ad concilium vestrum primo distulerat, pollicens cum collegis suis ibi se visurum quid respondere deberet. Deinde post non parvum tempus repetita conventionem, rursus apud acta respondit: « Verba viri peccatoris ne timueris¹. » Et iterum: « In aures imprudentis cave quidquam » dixeris; ne cum audierit, irrideat sensatos sermones » tuos². » Postremo, hanc responsionem meam patriarchali sermone definitio: « Recedant a me impii, vias eorum

¹ 1 Mach. ii, 62. — ² Prov. xiii, 9.

» nosse nolo : » Hanc ejus responsionem cum docti indoctique riderent ; quippe hominis dicentis verba viri peccatoris se non timere, cui respondere minime auderet ; et in aures imprudentis nolle se aliquid dicere, quasi aliquid secretum fuerat imprudentis auribus temere commissurus, cum ea quæ diceret multi possent prudentes audire, qualium causa et Dominus Christus tanta Pharisæis quamvis imprudentibus loquebatur ; et nolle se nosse vias impiorum, quasi vias suas eum docere vellent quos impios putabat, ac non potius ipse si teneret vias Dei, etiam impios docere deberet, sicut scriptum est : « Doceam iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur ¹. » Cum ergo ista responsio a multis intelligeretur, multis etiam demonstraretur, quam inanis esset, quantum attinebat ad causam ; quam vero amara et maledica, quod non pertinebat ad causam ; atque ita ejus, sicut apud vos habetur, doctissima annositas, hesterno contra stante tyrone nihil adversum veritatem posse probaretur, rideretur : subito post paucos dies iter agenti Possidio, alius Crispinus ejus presbyter, et ut perhibetur propinquus, tendit insidias armatorum, in quas pene jam noster inciderat, nisi eis prospectis atque nuntiatis, ad quemdam fundum fugiens divertisset, ubi ille nihil auderet, vel non prævaleret, vel si quid etiam fecisset, negare non posset. Quo comperto, continuo consecutus est tanta cæcus insania, ut jam latere turpe arbitraretur. Tum domum, in qua cum suis se Possidius incluserat, sepire armatis, lapidibus circumtundere, ambire flammis, aditum ex omni parte moliri. Quæ vero aderat incolentium multitudo, memor periculi sui, si in eo loco aggressum tantum facinus impleteretur, partim illum deprecabatur ut parceret, quem resistendo non audebat offendere, partim vero ignes

¹ Psal. I, 15.

suppositos extinguebat. Cum ille nihilo segnius coeptis fervidus atque inexoratus instaret, cessit aliquando ictibus janua, ingressi sunt, sauciatisque cæde jumentis, quæ in inferiore domus parte compererant, de superioribus episcopum deposuerunt, afficientes plagis et contumeliis. Ubi ne gravius sævirent, intercessit ipse Crispinus, velut aliis rogantibus flexus quorum non tam videbatur in ira sua curare deprecationem, quam in facinore testimonium formidare.

LI. Hæc posteaquam nota facta sunt in oppido Calamensi, expectabatur Crispinus episcopus vester, quemadmodum in suum presbyterum vindicaret. Accessit etiam protestatio municipalibus gestis expressa, cujus vel timore vel pudore cogeretur exercere ecclesiasticam vindictam. Quod cum omnino contemneret ; tantusque fieret vestrorum tumultus, ut veritati prædicandæ, cui respondere non poterant, itinera clausuri putarentur, imo vero jam etiam cernerentur : leges quæ non deerant, sed quasi deessent, in nostris manibus quiescebant, adversus Crispinum episcopum vestrum commotæ sunt, magis ut nostra mansuetudo demonstraretur, quam ut illorum puniretur audacia. Neque enim aliter innotesceret, quid adjutorio Christi Ecclesia catholica in suos inimicos posset et nollet, non secundum hæreticam præsumptionem privato furore Circumcellionibus sævientibus, sed secundum propheticam veritatem jugo Domini Dei subditis regibus. Exhibitus igitur Crispinus, et quod se esse proconsuli quærenti negaverat, facillime convictus hæreticus, decem tamen libras auri, quam mulctam in omnes hæreticos Imperator major Theodosius constituerat, intercedente Possidio non est compulsus exolvere. Qua mitissima sententia non contentus, nescio quo consilio quod displicuisse vestris omnibus dicebatur, ad ejusdem Theodosii filios provocandum putavit. Acceptatum est, rescrip-

tum est. Quid aliud, nisi quod pars Donati jam sciret se ad illam pœnam aurariam cum cæteris hæreticis pertinere? cum quibus propter communionem talis persecutionis, aut communem se deputet habere justitiam; aut si non deputat, non se ideo jactet justam, quia ea pœna coërcetur, qua coërceri et eas hæreses videt quas concedit injustas: et tandem intelligat, quod Christi martyrem non facit pœna, sed causa: nos autem usque adeo sævos persecutores esse arguat, ut nec post imperiale rescriptum aurum illud fisco Crispinus expenderit, indulgentiam illi catholicis episcopis impetrantibus, et nunc inter ipsas etiam recentissimas leges proscriptionem vestris episcopis comminantes in re propria securus sedeat, et catholici clerici inter manus Circumcellionum clericorumque vestrorum, domos, victum, salutem ac lumen corporis pendant.

LII. Hæc qui faciunt, quid ego dicam latronibus, piratis, truculento alicui generi barbarorum, quando nec ipsi omnium crudelitatum magistro diabolo comparandi sunt? Ille sanctum virum Job omnibus ejus rebus ablatiis, gravissimo vulnere a capite usque ad pedes percussit, et tamen fuit illic integris integer luminibus locus, nec oculos ejus extinxit, cujus totum in potestatem corpus accepit. Verum hæc videlicet nen perferuntur ad vestros, cum Crispinus maluerit Carthaginem pergere, propria pertinacia superari, mausuetudinis episcopalis intercessione mitissimam in se prolatam recusare sententiam, appellare ad ejus filios cujus lege se irretitum videbat, ut excitaret universæ parti Donati, quod solus perpeti nec volebat, nec cogebatur, quam unius sui presbyteri audacissimum et invidiosissimum facinus sola degradatione punire.

LIII. Restitutus quidam in regione Hipponensi vester presbyter fuit qui cum ad catholicam pacem, antequam

istis imperialibus legibus juberetur, veritatis ratione permotus, manifesta voluntate transisset, de domo sua raptus est a clericis et Circumcellionibus vestris¹, luce palam in castellum proximum ductus, et multitudine spectante, nihilque resistere audente, ad furentum arbitrium fustibus cæsus, in lacuna lutulenta volutatus, amictu junceo dehonestatus: posteaquam satis exeruciavit, oculos dolentium, ridentiumque satiavit, inde ductus ad alium locum quo nemo nostrorum audebat accedere, duodecimo die vix dimissus est. Hoc episcopo vestro Hipponensi Proculiano ipse sum questus, gestis sane municipalibus, ne si quid agere esset necesse, hoc ad se negaret fuisse perlatum. Quid responderit, quemadmodum ab inquirenda causa dissimulaverit, nostramque intentionem dolosius eludendam post etiam non respondendo putaverit, satis eadem gesta testantur. Nunc vero qui ad nos a vobis clerici transierunt, quanta patiantur a vestris, quando narrare sufficimus? Denique non quicumque ad nos inde veniunt, veritatem persecutione derelinquunt; sed multi ad nos inde non veniunt, quia persecutionem a vestris pro veritate perpeti metuunt.

LIV. Aufer itaque de medio supervacuas invidias molestiarum, quas regalibus jussis pro vestro errore patimini, perparvas et prope nullas pro magno furore vestrorum, imputantes etiam nobis quæ ab ipsis terrenis potestatibus, ut vestrorum impetus a sua salute depellant, necessitate fiunt, non voluntate. Neque si quadraginta illi, qui Paulum apostolum interficere conjuraverant¹, in armatos a quibus deducebatur irruissent, pœnasque sumpsissent, Paulo ista fuerant imputanda. Omitto quod etiam voluntarias mortes, quas ipsi sibi ingerunt, in nos mentiendi transfertis. Nam de Marculo (6), quod se ipse præcipita-

¹ Act. xii, 12 et 31.

verit audi. Quod profecto est credibilis, quam hoc aliam potestatem Romanam jubere potuisse, Romanis legibus nimis insolitum: cum hoc malum, inter tot hæreses sub christiano vocabulo errantes, proprium sit hæresis vestræ. Unde quid prodest, quod conciliis suis hoc vestri episcopi prohibuisse et damnasse se jactant sicut ipse commemorasti; cum tot rupes et abrupta saxorum ex Marciliano illo magisterio quotidie funestentur? Dixi ergo quid de Marculo audiverim, et unde hoc credibilis possit videri: quid autem verum sit, Deus noverit. De aliis autem tribus, quorum mortes pariter objecisti, quid vel quomodo factum sit, ab eis quos nosse existimo, fateor non quæsivi.

LV. Nullis tamen bonis in Catholica hoc placet, si usque ad mortem in quemquam, licet hæreticum, sæviatur. Neque vero, si longe a morte cujuslibet molestiis libido ulciscendi malum pro malo retribuatur, approbamus: multo amplius detestantes, si ex occasione, velut pro unitate conandi, concupita quisque auferat aliena, non illa quæ sub nomine Ecclesiæ non debent ab hæreticis possideri, sed quorumque privata. Hæc omnia displicent bonis, et ea prohibent et cohibent quantum possunt, quantum autem non possunt ferunt; et sicut dixi, pro pace laudabiliter tolerant, non ea laudabilia, sed damnabilia judicantes: nec propter zizania segetem Christi, nec propter paleas aream Christi, nec propter vasa inhonorata domum magnam Christi, nec propter pisces malos retia Christi derelinquunt.

LVI. Reges cum in errore sunt, pro ipso errore leges contra veritatem ferunt; cum in veritate sunt, similiter contra errorem pro ipsa veritate decernunt: ita et legibus malis probantur boni, et legibus bonis emendantur mali. Rex Nabuchodonosor perversus legem sævam dedit, ut simulacrum adoraretur: idem correctus severam, ne Deus verus blasphemaretur. In hoc enim reges, sicut eis divini-

tus præcipitur, Deo serviunt in quantum reges sunt¹, si in suo regno bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ ad divinam religionem.

LVII. Frustra dicis: « Relinquitur libero arbitrio. » Cur enim non in homicidiis et in stupris, et in quibusque aliis facinoribus et flagitiis libero te arbitrio dimittendum esse proclamas? Quæ tamen omnia justis legibus comprimuntur, utilissimum ac saluberrimum est. Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem, sed nec bonam infructuosam, nec malam esse voluit impunitam. « Quisquis Christianum, inquis, persequitur, Christi est inimicus. » Verum dicis si non hoc in illo persequitur quod Christo est inimicum. Neque enim dominus in servo, pater in filio, maritus in conjuge, cum sunt utriusque Christiani, non debent persequi vitia christianæ contraria veritati. An vero si non persequantur, non rei negligentiae merito tenebuntur? Sed in omnibus tenendus est modus aptus humanitati, congruus charitati, ut nec totum quod potestatis est exeratur, et in eo quod exeritur, dilectio non amittatur, in eo autem quod non exeritur, mansuetudo monstretur. Ubi vero nulla ex divinis humanisve legibus potestas conceditur, nihil improbe atque imprudenter audeatur.

LVIII. Audi jam de Maximianensibus quod paulo ante distuleram, ut et tuos episcopos noveris tibi esse mentitos, et non solum quod pertinet ad baptismi quæstionem, vel ad alienorum peccatorum in Ecclesia sine propria contaminatione tolerantiam, verum etiam quod ad persecutionis invidiam, in qua quidem vestri in nos omnia Romana jura et præsidia superarunt, in hac una Maximianensium causa noveris terminari. Nam si concilii Bagaiensis episco-

¹ Psal. II, 10.